

Looverialade ettevõtlusõppe rakendumine ettevõtluspädevuste mudeli kontekstis

Tiiu Männiste^{a1}, Andres Rõigas^a, Lii Araste^a, Marju Mäger^a

^a Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia

Annotatsioon

Ettevõtlusõpe on jõudnud haridusmaastikule ning selle rakendamise vajadust kinnitavad ka mitmed strateegiad ja uuringud. Looverialade õpetamise seisukohalt on see kasvava tähtsusega kogu maailma majanduses. Alates 2015. aastast on Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia rakendanud Eesti haridussüsteemis kõigil erialadel kohustuslikku ettevõtlusõpet. Mitmeaastane kogemus võimaldab analüüsida, kuidas on ettevõtluspädevused loovainetega lõimitud. Artiklis käsitletakse kvalitatiivsele sisuanalüüsile tuginedes ettevõtluspädevustega seonduvaid õpiväljundeid ja ettevõtlust arendavaid õppetöövorme Viljandi kultuuriakadeemia 2015/2016. ja 2016/2017. õa rakenduskõrghariduse õppekavades. Analüüsist selgub, et õppeasutuse spetsiifika tõttu keskenduvad õppekavad eelkõige kultuurilistele pädevustele. Ettevõtlusega seotud teadmised on väljunditena fikseeritud peamiselt ettevõtlusainetes ja erialaülestes projektides, millel on ettevõtluskultuuri toetava hariduskeskkonna tunnuseid. Kuigi ettevõtlust arendavate õppeainete ja loovainete õpiväljundite seos on nõrk ning ettevõtlust toetav kultuur on veel tervikuks sidumata, võib õppekavade erialamoodulite õpiväljunditest leida ka ettevõtlusele omaseid pädevusi.

Võtmesõnad: ettevõtlusõpe, ettevõtluspädevused, looverialad

Sissejuhatus

Ühiskonna vajadustele reageeriva kõrghariduse kontekstis peetakse süvendatud, areneva ja jätkusuutliku ettevõtlusõppe juurutamist kõrgkoolides üheks võimaluseks edendada ja toetada ettevõtlust (Davey, Hannon, & Penaluna, 2016; Drakopoulou Dodd & Hynes, 2012). See 1960. aastatel alguse saanud protsess ei täida mitte üksnes hariduslikke eesmärke, vaid see avaldab ka

¹ Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia, Posti 1, 71004 Viljandi; tiiu.manniste@ut.ee

positiivset mõju ettevõtluse dünaamikale ühiskonnas laiemalt. Peale selle, et ettevõtlusõpe aitab kaasa sotsiaalsete ettevõtete ja äriliste eesmärkidega idufirmade loomisele, on selle ülesanne arendada nii avaliku, era- kui ka sotsiaalsektori organisatsioonide kaudu noorte pädevust osaleda nende erialases tegevuses (European Commission, 2014). Lähtudes levinud arusaamast, et ülikoolid on uuenduste peamised ellukutsujad, on riikliku innovatsioonipoliitika põhieesmärk potentsiaalsete ettevõtjate aktiveerimine ja õpetamine juba õpin-gute ajal (Fayolle, Gailly, & Lassas-Clerc, 2006; Kuratko, 2005).

Ettevõtlusõppe vajalikkuse põhjendustena on nimetatud, et ettevõtlus on majanduskasvu (Iacobucci & Micozzi, 2012), töökohtade loomise ning uuenduste juurutamise ja leviku peamine tegur (Dejardin, 2000), toetades seeläbi regionaalarengut ja piirkondlikku majanduskasvu (Laukkanen, 2000). Laie-mas vaates on ettevõtlusõpet peetud oluliseks viisiks tulla toime ebakindlas ja keerulises maailmas ning globaliseerivas ühiskonnas (Gibb, 2002), aga ka võimaluseks ennast parimal moel teostada, kuna haridus võimaldab saada ette-võtjaks ning saavutada seeläbi edu pikemas perspektiivis (Robinson & Sexton, 1994).

Tavaliselt hoitakse kõrghariduses majandusharidus ja ärijuhtimine ette-võtlusõppest lahus. Esimese kahe fookus on suuremate majandusüksuste juhti-misel, seevastu ettevõtlusõpe keskendub ettevõtlusega alustamisele ja sellega seotud raskustega toimetulemisele, erinedes sel moel radikaalselt suure ja toi-miva äriettevõtte juhtimisest (Gartner & Vesper, 1994; Kuratko, 2005). Globaal-semas vaates peetakse ülikoolide ettevõtlusõpet teadmistepõhise majanduse, kõrgtehnoloogia klastrite ja globaalsetele turgudele orienteeritud ettevõtete inkubaatoriks (Waakee & van der Sijde, 2002).

Ettevõtlusõpe Viljandi kultuuriakadeemias

Kogu maailmas on loomemajanduse valdkonda viimastel aastakümnetel käsit-letud nii sotsiaalmajanduslikust (Pratt, 2010), mainekujunduslikust (Waitt & Gibson, 2009), tegevusalade (Damasio & Bicacro, 2017; Richards, 2011) kui ka regionaalsest vaatepunktist (Drake, 2003; Oakley, 2004). Loomemajan-duse arengut peetakse majanduskriisi mõju leevendajaks (Rozentale, 2014), piirkondliku konkurentsivõime parandajaks (Bontje & Musterd, 2009), regio-naalpoliitiliseks tööriistaks ning mahajäänud alasid järele aitavaks protsessiks (Chapain & Comunian, 2009) või isegi piirkondliku majandusmudeli ja spet-sialiseerumise keskpunktiks (Bell & Jayne, 2010).

Eestis on regionaalseid kõrgkoole esile tõstetud parimate näidetena regio-naalpoliitika kujundajate ja edendajate kohta (Keerbergh, 2016; Raagmaa, 2016).

Peale regionaalse tasakaalustamise püüete on nende tegevus tähtis eelkõige piirkonna ja koolide arengu jaoks, kuna nende edulood mõjutavad peamiselt kohalikku konteksti. Kuigi mõnes uurimuses on osutatud, et loomemajandus annab väikelinnadele või isegi maapiirkondadele suurlinnade ees eelise, arendades elukeskkonda ja meelitades loomeinimesi piirkonda elama (INTELL, 2011), ei saa põhjalikult kirjeldatud strateegiaid ja uurimusi Euroopast ning mujalt maailmast kergesti kohandada Viljandiga sarnanevatele piirkondadele, sest nende sotsiaal-majanduslik, ajalooline ja kultuurikontekst on erinev.

Hoolimata perifeerses asukohast on tänu erialasele kõrgkoolile ning regioonis asuvate avaliku ja erasektori institutsioonide koostööle võimalik kujundada Viljandimaast loomemajanduse eestvedaja (Rõigas, Mäger, Kährik, & Männiste, 2016). Piirkonnas on edukalt ellu viidud mitmeid loomevaldkondade arendamise tegevusi. Loomettevõtluse seisukohalt saab kõige olulisemaks pidada kohustusliku ettevõtlusõppe juurutamist kõigil kultuuriakadeemias õpetatavatel erialadel ehk totaalset ettevõtlusõpet (Paes, Raudsaar, Rõigas, & Barkalaja, 2014). Selle protsessi aluseks on *triple helix*-kontseptsioonil (ülikool, tööstus, avalik sektor) põhinev käsitlus (Martin & Etzkowitz, 2000), mille kohaselt kombineerib ettevõtlik ülikool õpetamist, uurimist (ehk teadust) ja kohaliku regiooni arendamist. Viljandi kultuuriakadeemia näitel lisanduvad ettevõtluse ja ettevõtlusõppega seotud arendustöösse ka kolmanda sektori piirkondlikud arendusorganisatsioonid.

Viljandi kultuuriakadeemias lähtutakse õppeprotsessi kavandamisel printsiibist, et ettevõtlusega seotud teadmisi peab saama rakendada turvalises keskkonnas pikema perioodi vältel ning algteadmised omandatakse ülikooliajal. Tudengitel on võimalus, kuid mitte kohustus luua õpingute ajal oma meeskonnaga ettevõtte. Kogu protsess aitab noorel spetsialistil ühe lisavõimalusena karjääri laiemalt planeerida, toetades soovi korral tegutsemist ettevõtjana (TÜ Viljandi kultuuriakadeemia, 2016). Arvestades akadeemias õpetatavate erialade mitmekesisust ja ettevõtlusõppe multidistsiplinaarsust, on ettevõtlusõppes võetud suund erialadeüleste meeskondade loomisele. Töötamine multi-professionaalsetes meeskondades aitab kaasa erialaste oskuste kasutamisele oma ettevõtte loomisel, ülesannete jagamisel ja konkurentsivõime suurendamisel. Sellise koostööga soositakse ennekõike loovettevõtlusega seotud erialapõhiste äriideede arendamist ja uute ideede väljakäimist praktilises ärikeskkonnas.

Ettevõtlusõppe edu ja kvaliteet sõltuvad ülikooli üldisest suhtumisest ettevõtlusõppesse ning kogu ülikooli hõlmava ettevõtluskeskkonna loomisesse (Varblane & Mets, 2010). Tartu Ülikooli arengukavas aastateks 2015–2020 on esitatud ettevõtliku ülikooli tegevusvaldkonnad ja muu hulgas on öeldud, et „Ülikooli liikmete ettevõtlik ja ettevõtlust väärtustav hoiak on ülikooli arengu

üks võtmetegureid“ (Tartu Ülikool, 2014). Kõiki erialasid ja kogu kooli hõlmava kohustusliku ettevõtlusõppe sisseviimine õppekavadesse ei ole uudne samm mitte üksnes looverialade kontekstis, vaid kogu Tartu Ülikoolis, mistõttu lasub Viljandi kultuuriakadeemial kui uute protsesside käivitamise eestvedajal suur vastutus. Väga oluline on seega uuendustegevuste esmane analüüs, mille tulemuste põhjal on võimalik teha ettepanekuid ning koostada mudeleid ka teistele teaduskondadele ja erialadele. Artiklis analüüsitakse ettevõtlusõppe käivitamisega seonduvate probleemidega paralleelselt ka positiivseid aspekte, mida võiks edaspidi rakendada nii kogu kõrghariduse kui ka looverialade kontekstis laiemalt.

Ettevõtluse teema pole kultuuriakadeemias tundmatu. Ettevõtluse algteadmisi on üksikutes kohustuslikes ainetes õpetatud kultuurikorralduse ja pärandtehnoloogia (rahvusliku ehituse, tekstiili ja metallitöö) õppekaval. Lisaks katsetati 2013/2014. õppeaastal ettevõtlusõpet koostöös Tartu Ülikooli ettevõtluse õppetooliga. Selles osales 33 kultuuriakadeemia üliõpilast. Alates 2015/2016. õppeaastast tehti ettevõtlusõpe („Loovettevõtja baaskursus“, 6 EAPd) kõigile kultuuriakadeemia tudengitele kohustuslikuks.

Igal aastal alustab ettevõtlusõpinguid sõltuvalt erialadele sisseastunute arvust 90–130 üliõpilast, kes moodustavad 20–40 ettevõtlusmeeskonda. Õpe algab ideeturuga – kaks päeva vältava intensiivse äri- ja projektiideede genereerimise ning meeskondade moodustamisega. Esimesel poolaastal arendavad tudengimeeskonnad mentorite juhendamisel ja pideva tagasiside toel oma äriideid, saades paralleelselt ka teoreetilisi teadmisi ettevõtlusest. Protsess lõpeb ärimudeli ja finantsprognooside kaitsmisega. Teisel poolaastal täiustavad tudengid reaalselt toodet või teenust, hindavad ressursse ja turge. Lõppe märk on vähemalt üks müügitehing, prototüübi valmimine või projektipõhiste tegevuste elluviimine.

Praktilise suunitlusega (sh ettevõtte õpinguteaegset loomist hõlmava) õppemeetodi positiivsetele külgedele ja protsessi tulemuslikkusele on tähelepanu pööranud Fayolle jt (2006) ning Souitaris jt (2007). Teisalt on Damasio ja Bicacro (2017) oma uurimuses kirjeldanud, et looverialade üliõpilaste ettevõtlusõppe käsitlemisel tõuseb peamise haridusvaldkondliku probleemina esile asjaolu, et hoolimata elavast arutelust looverialade ettevõtlusse ja loovtööstusesse kaasamise teemal ei pea üliõpilased ettevõtlusõpet väga oluliseks. Teise loomemajandust puudutava probleemina on nimetatud tuntavat vajadust ja huvi ettevõtlusõppe järele, milleks aga puuduvad vajalikud institutsionaalsed ja inimressursid. Kolmandaks on osutatud, et ettevõtlusõppe arendamine looverialadel ilma korraliku erialadevahelise lõimumiseta viib tõenäoliselt ebaõnnestumiseni (*ibid.*).

Ettevõtlusalaste pädevuste, individuaalse algatuse ja enesekontrolli suhet on varasemates uurimustes vaadeldud juhtimise, turunduse ja loovuse kontekstis. Looverialadel rakendatav ettevõtlusõpe ja arendatavad ettevõtluspädevused on suures osas uurimata.

Ettevõtluspädevused

Pädevusi võib vaadelda kui teadmiste, tunnuste, hoiakute ja oskuste kogumit, mis mõjutab töö tulemuslikkust, millele saab kehtestada kindlaid nõudeid ning mida saab parendada koolituse ja arendustegevusega (Sánchez, 2011). Ettevõtluspädevusi on defineeritud kui teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis mõjutavad valmisolekut ning võimekust luua uut väärtust ettevõtluse kaudu (Fisher & Koch, 2008; Sánchez, 2011).

Ettevõtlusvaldkonna uurimisel eristatakse ettevõtlus- ja juhtimispädevusi. Ettevõtluspädevused eeldavad valdkonna tundmist (Man, Lau, & Chan, 2002). Bacigalupo jt (2016) eristavad viit ettevõtluse pädevusvaldkonda: tegutsemist, visiooni, ideede genereerimist, otsustamist ja õppimist väärtuse loomise kaudu. Ettevõtluspädevusi iseloomustavad näitajad tulenevad paljudest, sageli kattuvatest teguritest ning seetõttu on mõistete piirid ja seosed tihti hägusad (Hunt, 1998; Mitchelmore & Rowley, 2010).

Ettevõtluspädevuste laiadest ja hägusatest piiridest annab hea ülevaate see, kuidas teaduskirjanduses defineeritakse ettevõtja mõistet ning milliseid tunnuseid ettevõtjale omistatakse. Näiteks on ettevõtjat kirjeldatud kui mitmekülgset isikut, kellel on suur ettekujutus-, kohanemis-, loovus- ja innovatsioonivõime (Nieuwenhuizen & Niekerk, 2001) ning kes on valmis kontseptuaalselt mõtlema ja nägema äri võimalusi ka pidevate muutuste kontekstis (Sarasvathy, Simon, & Lave, 1998). Samuti iseloomustavad ettevõtjat julgus võtta suuri riske ja usk edusse (Segal, Borgia, & Schoenfeld, 2005). Ettevõtja olulisteks isikomadusteks peetakse ka idee teostamiseks vajalikku eneseusku, sihikindlust ja pühendumist (Timmons, 1994) ning oskust vigadest õppida (Timmons, 1990). Veel tuuakse ettevõtjatele omase joonena esile püüd olla iseseisev ja sõltumatu ehk iseenda peremees (Fisher & Koch, 2008).

Eelnevast ilmneb, et ühelt poolt eeldatakse ettevõtjalt peale hulga isikomaduste ka laialdasi, universaalseid pädevusi, teisalt pole paljud toodud tunnustest mitte niivõrd ettevõtjaspetsiifilised, vaid omased mistahes erialal tegutsevatele asjalikule ja edukale inimesele. Mitchelmore ja Rowley (2010) on koguni pidanud vajalikuks töötada välja ettevõtluspädevuste raamistik, mis oleks ettevõtluse olemuse ja protsesside uurimise ning eri sektorite, koolituste, arendustegevuse, majanduspoliitika ja investeringute võrdlemise aluseks.

Bacigalupo jt (2016) on ettevõtlusõppe ühtlustamise poole püüdleva raamistiku EntreComp loomisel jõudnud ettevõtlusega seotud pädevuste ühise määratluseni, mille eesmärk on siduda haridus- ja töömaailm ning toetada ühtsetel alustel kõiki ettevõtlusõpet edasiviivaid algatusi.

Ettevõtluse mõtestamisest loomevaldkondades

Kuigi tänapäevased ettevõtluspädevuste mudelid kõnelevad pigem laiapõhjalistest, sageli ülekantavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest, on siiski paralleelselt levinud arusaam ettevõtlusest kui asjast iseeneses, mis reguleerub turusuhetes ja traditsioonilistes nõudmise-pakkumise mudelites (McGuigan, 2014). Uustulnukaid peetakse selles valdkonnas pigem erandiks, kes on kohustatud enda õiguste eest seisma (De Clercq & Voronov, 2010). Sellised traditsioonilised arusaamad ettevõtlusest on paljuski seotud tööstuse ja moderniseerimise kiire arenguga 1970. aastatel (Phillips, 2018). Eesti kontekstis avalduvad need orienteerituses 1990. aastate üleminekuperioodiga alanud neoliberaalse majanduskasvu mudelile (Lauristin & Vihalemm, 2017). Kehtides teatud piirini praegugi, toetab see liigselt turufundamentalistlik orientatsioon hoiakut, et ettevõtlus on teistest erialadest eemal seisev ja kauge võimalus. Kuigi fordistlik tootmine on kapitalistlikus majanduses jätkuvalt oluline, ei saa seda enam pidada ainukeseks majandusmootoriks. See ei tähenda tööstusliku tootmise kadumist, kuid tõukejõududeks on ka innovatsioon ja teadmispõhisus ning loomemajanduslikud tegevused (Araya, 2010).

Veelgi keerukamaks muudab ettevõtluse õpetamise loomevaldkonnas loovtegevuse mõnetine vastandamine ettevõtlusele. Frenette (2017) rõhutab lääne kultuuris valitsevat hoiakut, et enim hinnatud ja kõrgeima väärtusega looverialad on kaunid kunstid ja fundamentaalteadused. Nende valdkondadega justkui kaasneks automaatne elitarism. Kaitsmaks professionaalset identiteeti, mille kese on loomingus, konstrueeritakse elitarismi, vastandades päris kunsti (seda, mida teeme meie) sellele, mis peaks olema turustatav ja meeldima laialele massidele (*ibid.*).

Ettevõtlusõpe kui innovatsioon looverialadel

Oleme paradoksaalses olukorras, kus tavateadmuses kiputakse ettevõtlust ja sellega seonduvaid pädevusi seostama kitsalt nn kõva valdkonnaga, majanduse pärusmaaga, kuid teadusmaastikul nähakse ettevõtluspädevusi pigem seotuna, interdistsiplinaarsete ja igas valdkonnas universaalsete kompetentsidena. Kunstierialadel lisab asjale keerukust seegi, et teatavat vastuseisu võib

täheldada juba äri ja kõrget kunsti vastandavas ideoloogias. See on kindlasti üks põhjuseid, miks looverialadel on ettevõtlusõpe üsna uus distsipliin. Ettevõtlusõppe integreerimine ning looverialade ettevõtluse üle arutlemine on hoogustunud alles viimastel aastakümnetel (Damasio & Bicacro, 2017). Seega võime looverialadel ettevõtluse õpetamisest rääkida kui innovatsioonist, mille leviku hõlbustamiseks on oluline juhtida protsessi kui tervikut, arvestades organisatsiooni kultuuri ja struktuuri ning edastades selget ja läbimõeldud sõnumit kõigil organisatsiooni tasanditel (Tidd, Bessant, & Pavitt, 2011). Innovatsiooni levik on seda tõhusam, mida enam suurendatakse töötajate seotust ehk mida avatumalt ja laialdasemalt neid kaasatakse (Richardson & Denton, 1996). Ettevõtlusõppe rakendamisel, täpsemalt uuenduse levitamisel looverialadel on oluline tunda ja arvestada kaasamise nüansse. Patterson Kirk Wallace'i rakenduslik kaasamise mudel (School of Translational Health Science ..., 2013) hõlmab kommunikatsiooni ja juhtimisstiiliga seotud etappe väikesest kaasatusest suuremani. Need etapid on informeerimine (info ühesuunaline edastamine ülevalt alla), info koondamine (sh osaliste kuulamine), arutelu (info kahesuunaline levik), seotus (info mitmesuunaline levik kaasavate partnerite vahel olukorras, kus ühel partneril on tugev juhtroll) ning partnerlus (osaliste võrdne panustamine protsessi).

Björkegren (1996) väidab, et loomemajanduslikus kontekstis suudavad inimesed alustada ja käivitada eri ettevõtlusvorme alates iseendale tööd andvast kunstnikust kuni rahvusvaheliselt tunnustatud äriorganisatsiooni omanikuni. Traditsiooniliselt on looverialadega seotud ettevõtted projektipõhised, sõltuvad vabakutseliste tööst ning toimivad peamiselt tänu ainuomanikest juhtide isiklikule panusele (Carey & Naudin, 2006). Kuna ettevõtlus on saanud kõigi eluvaldkondade vältimatuks osaks, peetakse arengu ja jätkusuutlikkuse tagamise seisukohalt oluliseks juurutada ettevõtluse süvaõpet kõrgkoolides (Davey *et al.*, 2016; Drakopoulou Dodd & Hynes, 2012). Sealhulgas nähakse looverialadel kesket rolli ettevõtliku suhtumise, kujutlusvõime ja loomingulisuse kujundamisel (McMullen & Kier, 2017). See avaldab positiivset mõju kogu ettevõtluse dünaamikale.

Tulevaste ettevõtjate konkurentsieelised tulenevad õpitavast erialast, varasematest kogemustest (Karmokar, 2016), toimivatest administratiivsetest võrgustikest (Mittelstädt & Cerri, 2008) ja isiklikest suhtevõrgustikest (Taylor & Thorpe, 2004). Samuti on ettevõtlusõppes tähtsustatud erialapõhiste tudengiorganisatsioonide mõju praktilise tegevuspõhise õpetamise seisukohalt (Pittaway, Rodriguez-Falcon, Aiyegbayo, & King, 2011), aga ka ülikooliväliste toetusorganisatsioonide mõju tekkivale ettevõtlusele (Hyclak & Barakat, 2010), sh *triple helix*-kontseptsioonil põhinevatele arengusuundumustele (Etzkowitz, 2002).

Eeltoodut arvestades võib lihtsustatult väita, et majanduse jätkusuutliku arengu seisukohalt on nüüdisühiskonnas otstarbekam õpetada ettevõtlust mistahes eriala lisavõimalusena, mitte eraldiseisva erialana: paremad võimalused turul on neil, kelle olemasolevate erialaste pädevuste ja võrgustikega kaasnevad ka ettevõtluspädevused. Lackéuse (2013a, 2013b) arvates tuleks ettevõtlusõpe integreerida õppetöö eri osadesse, st õpetada ettevõtlust erialaüleselt ja praktilike toetudes. Kuna loomingu kaudu võib avaneda uusi ettevõtlusvõimalusi, ei peaks kunsti ja ettevõtlust käsitlema eraldiseisvate nähtustena: loomingut ja kunsti on mõistlik vaadelda uute tegevusalade avastamisele keskendunud ettevõtluse algena, mis moodustab osa postindustriaalsest ühiskonnast. Selline vaatenurk hõlmab ka erialapädevuste ülekandmist praegusesse ettevõtlusõppesse (sh looverialadel), võimaldades oskuslikult ära kasutada erialaga seotud võimalusi.

Tuginedes eelnevale, võib eeldada, et iga eriala pädevused kattuvad osaliselt mõningate ettevõtluspädevustega. Üht teoreetilist lähtekohta, mis võimaldab vaadelda ettevõtluspädevusi nii spetsiifilisemalt kui ka laiemalt ülekantavana ning seeläbi hinnata mistahes erialas niikuinii sisalduvaid ettevõtluspädevusi, pakub Lackéuse ettevõtluspädevuste mudel (tabel 1), mis on valitud ka praeguse uurimuse aluseks. See mudel on üsna universaalne, kuna sisaldab nii üldisi ettevõtluspädevusi (teadmisi, oskusi, hoiakuid) kui ka konkreetsemaid ettevõtluspädevusi (valmisolekut ja võimekust luua ettevõtluse kaudu väärtusi). Näiteks esindab teadmiste alateema üldtuntud õppimisprotsessi kognitiivseid aspekte: mentaalseid, deklaratiivseid ja enesekohaseid teadmisi. Mudeli oskuste ja hoiakute alateemad ning Lackéuse esitatud pädevuste interpretatsiooni lahtirid sisaldavad ühtaegu nii ettevõtlusvaldkonna tunnuseid kui ka mistahes erialal tegutsevale asjalikule ja edukale inimesele omaseid karakteristikuid, mis võimaldavad ka looverialade ettevõtluspädevusi avaralt interpreteerida.

Artikli eesmärk on analüüsida Lackéuse ettevõtluspädevuste mudeli põhjal kultuuriakadeemia rakenduskõrghariduse õppekavade ettevõtluspädevusi ja looverialade programmijuhtide hinnanguid ettevõtlusõppe rakendamise kohta. Uurimuse põhiküsimusteks kujunesid järgmised küsimused.

1. Kuidas on ettevõtluspädevused integreeritud looverialade õppekavadesse?
2. Millised on looverialade töötajate hoiakud ettevõtlusõppe rakendamisel?
3. Millised on looverialade ettevõtlusõppe rakendamise peamised probleemid ja arendusvajadused?

Tabel 1. Ettevõtluspädevuste mudel (Lackéus, 2013a)

Peateema	Alateema	Interpretatsioon
TEADMISED	Mentaalsed mudelid	Teadmised, kuidas tulla toime millegi teostamisega, kui selleks napib vahendeid. Riski ja tõenäosuse mudelid
	Deklaratiivsed teadmised	Ettevõtluse, väärtusloome, ideede genereerimise, võimaluste, raamatupidamise, rahanduse, tehnoloogia, turunduse, ohtude jm põhitõed
	Enesehinnang	Teadmised, kuidas ettevõtjaks/ettevõtlik olemine sobib enda isiksusega
OSKUSED	Turundus- oskused	Turu-uuringute tegemine, turupiirkonna hindamine, toodete ja teenuste turustamine; veenmine, inimeste sütitamine oma ideedega, suhtlemine klientidega, visiooni edasiandmine/vahendamine
	Ressurssidega seotud oskused	Äri- ja finantsplaani loomine, finantseeringu saamine, ressursside kättesaadavuse tagamine
	Võimaluste kasutamise oskused	Ettevõtlus- jm võimaluste hindamine ning kasutamine; toote/teenuse/kontseptsiooni arendamise oskused
	Suhtlemis- oskused	Juhtimine, motiveerimine, kuulamine, konfliktide lahendamine, sotsialiseerimine
	Õpioskused	Aktiivne õppimine, uute olukordadega kohanemine, toimetulek ebakindlusega
	Strateegilised oskused	Prioriteetide (eesmärgi) seadmine ja eesmärkidele keskendumine; visiooni kujundamine; strateegia arendamine, strateegiliste partnerite tuvastamine
HOIAKUD	Ettevõtluskirg	„Ma tahan“: saavutusvajadus
	Eneseusaldus	„Ma suudan“: usk oma võimesse tulla võetud ülesannetega edukalt toime
	Ettevõtlikkus	„Ma olen/väärtustan“: kindlad uskumused, rollikohane identiteet, väärtused
	Ettevaatavus (proaktiivsus)	„Ma teen“: tegevusele orienteeritud, initsiaator, ettevaatav
	Ebakindluse/-määrasuse taluvus	„Ma julgen“: toimetulek selgusetuse ja ebamäärasusega; kohanemisevõime; ootamatustele avatud
	Innovaatilisus	„Ma loon“: uudsed mõtted/tegevused, ettearvamatus, radikaalsed muudatused; uuendusmeelne, visionäärlik, loov, reeglite murdja

Uuringu vajaduse tingis puudulik informatsioon selle kohta, milline on kooli õppejõudude valmisolek ja õppekorralduse hetkeseis ettevõtlusõppe rakendamisel, millised ettevõtlusega seotud pädevused sisalduvad õppekavades ning kuivõrd on eriala- ja ettevõtlusainete õpiväljundid tegelikult lõimunud. Sellest lähtudes vaatleme kaht peamist aspekti: millised Lackéuse nimetatud ettevõtluspädevused on õppekavade eri moodulites sõnastatud ning millised on programmijuhtide kui õppekava peamiste arendajate ja kujundajate hoiakud ning suhtumine totaalse ettevõtlusõppe juurutamisse? Uuring annab ettekujutuse ettevõtluse rakendamise kontekstist ja tähendusest, keskendudes loomevaldkonna õppekavadele.

Uuringu metoodika

Valim

Viljandi kultuuriakadeemias on seitse rakenduskõrghariduse õppekava: huvijuht – loovtegevuse õpetaja, kultuurikorraldus, muusika, pärandtehnoloogia, tantsukunst, teatrikunst ja teatrikunsti visuaaltehnoloogia. Huvijuhi – loovtegevuse õpetaja, kultuurikorralduse, teatrikunsti ja tantsukunsti õppekaval kattuvad eriala ja õppekava ning kõigil neljal õppekaval on oma programmijuht. Pärandtehnoloogia õppekaval on kolm eriala ehk spetsialiseerumissuunda – rahvuslik ehitus, rahvuslik metallitöö ja rahvuslik tekstiil – ning igal suunal on oma programmijuht. Teatrikunsti visuaaltehnoloogia õppekaval on neli eriala – dekoraator-butafoor, valguskujundaja, etenduskunstide multimedia spetsialist, lavastuskorraldaja –, millel on sama programmijuht. Samamoodi on muusika õppekaval nelja eriala – pärimusmuusika, koolimuusika, rütmimuusika, helitehnoloogia – peale üks programmijuht. Seega moodustub valim üheksast programmijuhust, kes täidavad õppekorralduses eri rolle.

Analüüsides Viljandi kultuuriakadeemia õppekavade moodulite eesmärke ja õpiväljundeid, võib erialad ettevõtlusõppe kontekstis tinglikult jagada nelja kategooriasse: artistlikeks, teenindavateks, tootvateks ja hariduslikeks looverialadeks (tabel 2). Esimese fookuses on etenduskunstid ehk kunstiloome või kunstiakt ise. Teenindavate looverialade eesmärk on pakkuda nn lavataguse jõuna kõrgel kunstilisel tasemel kultuuriaktide loojatele sisulist ja tehnilist tuge. Kolmanda kategooria erialade fookuses on füüsilise (kunsti)objekti sünd – kujutatav kunst, neljanda tuumaks on haridus ehk noorte kultuuriline ja ühiskondlik harimine.

Tabel 2. Õppekavade ja/või erialade tüübid ettevõtlusõppe kontekstis

Erialade tüübid			
Artistlikud (AR)	Teenindavad (TE)	Tootvad (TO)	Hariduslikud (HA)
Õppekava ja/või eriala	Õppekava ja/või eriala	Õppekava ja/või eriala	Õppekava ja/või eriala
Tantsukunst Teatrikunst	Kultuurikorraldus Teatrikunsti	Pärandtehnoloogia õppekava rahvusliku ehituse, metallitöö ja tekstiili eriala	Huvijuht – loov- tegevuse õpetaja Tantsukunst (peda- googiline spetsia- liseerumine) Muusika õppekava koolimuusika eriala
Muusika õppekava rütimimuusika ja pärimusmuusika eriala	visuaaltehnoloogia Muusika õppekava helitehnoloogia eriala		

Märkus. Programmijuhtide tsitaatide tähised eriala tüübi järgi: artistlik – AR, teenindav – TE, tootev – TO, hariduslik – HA.

Valimi heterogeensuse tagavad ettevõtlusõppe juurutamise erinev ajaline seos ja isiklik ettevõtluskogemus. Ettevõtlusõppe küsimustikule vastasid üheksast programmijuhist kaheksa, kellest viis olid oma ametis ka ettevõtlusõppe rakendamise aastal (2015). Neljal küsitluses osalenud programmijuhil oli ka ettevõtluskogemus.

Andmete kogumine ja analüüs

Empiirilisi andmeid kogusime kahes etapis. Esimeses etapis analüüsisime 2015/2016. ja 2016/2017. õppeaasta seitsme rakenduskõrghariduse õppekava erialamoodulite eesmärgi ja õpiväljundeid kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil. Kuna Lackéuse (2013a) järgi on ettevõtlusõpe seda efektiivsem, mida terviklikumalt see on integreeritud kogu õppetegevusse, otsisime vastust küsimusele, millised ettevõtluspädevused kajastuvad looverialade rakenduskõrghariduse õppekavades. Andmete kodeerimisel tuginesime Lackéuse (2013a) ettevõtluspädevuste mudelile (tabel 1). Esmalt kodeerisime mudeli järgi peaja alateemad ning seejärel kategoriseerisime ja üldistasime tulemused. Väljaselgitatud ettevõtluspädevuste paremaks jälgimiseks toome siinkohal ära ka kodeerimisjuhendi (tabel 3).

Tabel 3. Õppekavade ettevõtluspädevuste kodeerimise juhend Lackéuse (2013a) ettevõtluspädevuste mudeli järgi

TEADMISED (A)	OSKUSED (B)	HOIAKUD (C)
A1 – mentaalsed teadmised	B1 – turundusoskused	C1 – ettevõtluskirg
A2 – deklaratiivsed teadmised	B2 – ressurssidega seotud oskused	C2 – eneseusaldus
A3 – enesemõistmine	B3 – võimaluste kasutamise oskused	C3 – ettevõtlikkus
	B4 – suhtlemisoskused	C4 – ettevaatavus
	B5 – õpioskused	C5 – ebakindluse taluvus
	B6 – strateegilised oskused	C6 – innovaatilisus
		C7 – sihikindlus, visadus

Uuringu teises etapis tegime avatud küsimustega veebiküsitluse kultuuriakadeemia programmijuhtidega. Küsitluse eesmärk oli tuvastada ja analüüsida eri õppemoodulites, ainetes ja õppetöövormides arendatavaid ettevõtluspädevusi ning ettevõtlusõppe rakendamise probleeme ja edusamme, samuti laiemalt totaalse ettevõtlusõppega seotud hoiakuid ja suhtumist. Küsimuste sõnastamisel lähtusime nii uuringu esimese etapi tulemustest (õppekavade ettevõtluspädevused Lackéuse mudeli põhjal, vt tabelid 1 ja 2) kui ka teoreetilisest raamistikust (ettevõtluspädevused, ettevõtlusõppe looverialadel kui innovatsioon ja kaasamismudelid).

Andmeanalüüsis kasutasime kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit, kuna peale respondentide otseselt sõnastatu pidasime vajalikuks avada ka latentset sisu, et käsitleda teemat terviklikult. Kasutasime tähendusüksuselt tähendusüksusele suunduvat avatud kodeeringut. Kategoriseeritud esmased tulemused üldistasime abstraktsiooniastet tõstes. Avatud kodeeringu tulemusena kujunesid peamisteks kategooriateks ettevõtluspädevused õppekavades, ettevõtlusõppe juurutamine, hoiakud ettevõtluse suhtes, ettevõtlusõppe probleemid ja arendamisvajadused.

Ettevõtluspädevused erialamoodulite õpiväljundites

Üldistatult võib öelda, et kõigis õppekavades esineb ettevõtluspädevusi, kuid see ei anna alust väita, et need oleks teadlikult konstrueeritud. Pigem on tegu professionaalset identiteeti toetavate teadmiste, oskuste ja hoiakutega. Ettevõtluse seisukohalt ei moodusta need terviklikku pädevuspagasit ning tudengitele antakse edasi pigem kitsaid osaoskusi. Võttes arvesse, et ettevõtluspädevusi saab rakendada mistahes eesmärgil ja valdkonnas, võib väita, et ettevõtluspädevused on küll õppekavva integreeritud ja esindatud laiemalt kui vaid otsesest ettevõtlusainetes, ent erialast sõltuvalt on seda tehtud kaunikesti ühekülgselt.

Nelja erialatüübi tabelisse on lisatud erialamoodulite õpiväljundite näiteid, mida võib samastada Lackéuse (2013a) ettevõtluspädevuste mudeli teadmiste, oskuste ja hoiakute analüüsikategooriatega (tabelid 1–3).

Tabel 4. Ettevõtluspädevuste tunnuseid erialamoodulite õpiväljundites

Eriala tüüp	Erialamooduli õpiväljundid	Ettevõtluspädevused (Lackéuse mudeli järgi)
Artistlikud erialad	<i>oskab leida oma koreograafiale sobiva lavastusliku vormi: B3</i> <i>mõistab oma loovuse olemust – allikaid ja toimemehhanisme, rakendab neid mehhanisme töös enda ja teistega: A2</i>	Võimaluste kasutamise oskused Kontseptsiooni arendamise oskused Deklaratiivsed teadmised, enesemõistmine Tegelikud teadmised ideede rakendamisest, testimisest
	<i>lähtuvalt teatrikunsti kollektiivsest olemusest on häälestatud positiivsele koostööle: C4</i> <i>valmisolek loominguliseks pingutuseks, toetudes ilu- ja loomingu filosoofiale: C3</i>	Ettevaatavus Ettevõtlikkus, enesemõistmine Rollikohane identiteet, väärtused
	<i>tunneb rütmimuusika ansambelis kasutatavaid arranžeerimismeetodeid ning oskab neid praktikas rakendada: A2, C4</i>	Deklaratiivsed teadmised, enesemõistmine Tegelikud teadmised ideede genereerimisest ja rakendamisest Ettevaatavus
	<i>rakendab oma muusika- ja rahvakultuurialaseid teadmisi ning organiseerimisoskust reaalses töökeskkonnas: A2, C4</i>	Deklaratiivsed teadmised, enesemõistmine Tegelikud teadmised ideede genereerimisest ja rakendamisest Ettevaatavus
Teenindavad erialad	<i>teab projektijuhtimise protsesse ja oskab neid kogemusele toetudes juhtida: B3, B4, B6, A1</i> <i>oskab koostada projektitaotlusi nii riiklike kui rahvusvaheliste rahastuste saamiseks: B3, B4, B6, C4</i>	Teadmine, kuidas tulla toime; suhtlemisoskused; võimaluste kasutamise oskused Strateegilised oskused Ettevaatavus
	<i>orienteerub audiovisuaalse teose loomise loomingulistest ja tehnilistest üksikasjades, kasutab nimetatud oskusi lavastusgrupis lavastuste loomisel: B3, A1, A2</i> <i>tunneb praktilise kogemuse kaudu erinevaid töös kasutatavaid materjale ning oskab neid töös rakendada: B3, C4</i>	Teadmine, kuidas tulla toime Tehnoloogiateadmised Võimaluste kasutamise oskused Kontseptsiooni arendamise oskused Ettevaatavus

Eriala tüüp	Erialamooduli õpiväljundid	Ettevõtluspädevused (Lackéuse mudeli järgi)
Teenindavad erialad	<i>on omandanud teadmised mikrofoni liikide, nende parameetrite ning kasutusvõimaluste kohta ning oskab seda praktilises tegevuses kasutada: B2, A3</i>	Teadmine, kuidas tulla toime Teadmine, kuidas sobib töötama helitehnoloogina Ressurssidega seotud oskused
Tootvad erialad	<i>oskab vormistada, esitleda ja põhjendada oma valdkonnaga seotud loomingulisi ideid: C4, B6 oskab valida ja hankida otstarbekohast metsamaterjali: B2, B3 oskab sõnastada erialaga seotud probleeme ning analüüsida ja hinnata vastavaid lahendusi; oskab töötada iseseisvalt meeskonna liikmena: B4, B6, A2</i>	Toote idee genereerimise teadmised Toote arendamise oskused Ettevaatavus Strateegilised oskused Ressurssidega seotud oskused
	<i>teab ja tunneb välitöö praktilisi väljundeid: B5, A1 oskab traditsioonilisi sepatöö võtteid siduda kaasaegsete võimalustega: B3</i>	Teadmine, kuidas tulla toime Toote/teenuse/kontseptsiooni arendamise oskused
	<i>tunneb käsitöötoote võimalikke sihtgruppe: B1 tunneb tootekujunduse ja -valmistamise protsessi etappe: A2, B6 oskab arvestada ressursse käsitöötoote valmistamisel: B2, B3</i>	Toote idee genereerimise teadmised Turundusoskused; ressurssidega seotud oskused Toote arendamise oskused
Haridusega seonduvad erialad	<i>väärtustab ja kasutab loovaid ja alternatiivseid lahendusi sündmuste ja tegevuste läbiviimisel: A1, A3, B5 oskab juhtida ja korraldada noorte huvidest ja vajadustest lähtuvat tegevust üldhariduskoolides, huvikoolides, noorsootöösutustes jm: B4, B6</i>	Teadmised loovusest ja võimalustest; uute olukordadega kohanemine Suhtlemisoskused Strateegilised oskused
	<i>valmistab ette ja viib läbi pikema aja vältel tantsu treeningtunde erinevas vanuses ja ettevalmistusega inimestega: B4, B6</i>	Suhtlemisoskused Strateegilised oskused
	<i>on omandanud koori juhtimise kogemuse: B4 tunneb grupiõppe metoodikat ja oskab seda rakendada: A2, B4, B3</i>	Suhtlemisoskused Deklaratiivsed teadmised Võimaluste kasutamise oskused

On selge, et õppekavas ei kajastu kõik pädevused, mida tegelikult eri ainete raames ja õppekavu toetavate tegevuste kaudu arendatakse. Seetõttu uurisime ka programmijuhtide hinnanguid õppekavas sisalduvate pädevuste kohta. Nendesse andmetesse tuleb aga samuti suhtuda teatava kahtlusega, kuna eelkirjeldatud ettevõtluspädevustega seotud hoiakud ja arusaamad mõjutavad oluliselt tulemusi.

Artistlike looverialade õppekavades on ettevõtluspädevustest (tabel 4) esindatud eeskätt sellised hoiakud, mis toetavad ettevaatavust ja innovaativsust ehk tegutsemist ning loomist. Strateegilistest oskustest evivad lõpetajad suhteliselt kitsast spektrit – eelkõige visiooni loomise ja edastamisega seotud oskusi. Teatrikunsti erialal on lisaks fookuses mitmesugused eneseväljendusoskused: teiste sütitamine oma ideedega ja veenvus, mis on turunduse ja suhtlemisega seotud osaoskused. Ettevõtlusalastest teadmistest keskendutakse enesemõistmisele.

Artistlike looverialade programmijuhid leiavad, et valdavalt antakse erialaainete, projektide ning praktika kaudu tudengitele oskusi aduda oma eriala ja kunstžanri tänapäeva ühiskonnas laiemalt: kohaneda määramatusega, tulla toime kunstnikuna ning näha end kui kunstnikku majandusruumis. Erialadele iseloomulikuna ja mõneti üllatavana ilmneb vastustest, et õppekava raames laiemalt arendavatele ettevõtluspädevustele lähenetakse kollektivistlikust vaatevinklist. Tähtsal kohal on meeskonna- ja koostööoskused, teineteise toetamine, inspiratsiooni tekitamine ning motiveerimine. Esineb ka artistlikule kunstivormile omast kunsti ja majanduse vastandamist ning soovimatust lõimida ettevõtluspädevusi eri ainetesse.

Ma ei arva, et [artist] tegelikult peaks olema ettevõtja. Kultuurimustreid ühiskonnas ja loomingut ei saa mõista ja hinnata ettevõtlusmudelid. (AR)

Teenindavate looverialade õppekavades on ettevõtluspädevustest esindatud eelkõige teadmised (deklaratiivsete ja mentaalsete mudelite puhul isegi suhteliselt laialdaselt). Huvitaval kombel jäävad sõnastatud eesmärkidest ja õpiväljunditest välja enesemõistmise seotud teadmised. Oskustest domineerib ressursside ja võimaluste kasutamise oskus, kuid omandatakse ka strateegilised, juhtimis- (eelkõige kultuurikorralduses), turundus- ja suhtlemisoskused. Õpioskused jäävad õppekavades peaaegu täiesti välja. Hoiakutest on taas esindatud proaktiivsus ehk tegutsemisele suunatud hoiak.

Teenindavate looverialade programmijuhtidelt saadud info jääb järelduste tegemiseks kesiseks, seetõttu piirdume siinkohal õppekavades nimetatud ettevõtluspädevuste loetlemisega. Visuaaltehnoloogia ja muusika helitehnoloogia õppekaval domineerivad moodsa digitaalse ajastu pädevuste arendamise

eeldused, mille väljundid on interdistsiplinaarsus, ettevaatav ressursside kasutamine, planeerimine ja rakendamine. Uue meedia valdamise oskusele lisanduvad käsitöõnduslikud oskused, mis eeldavad samuti ressurssidega seotud ja strateegilisi oskusi. Erinevalt visuaaltehnoloogia ja muusika helitehnoloogia õppekavast on kultuurikorralduse eriala ainete kohustuslikes moodulites sõnastatud enamik Lackéuse ettevõtluspädevuste mudeli tunnetuslike pädevuste põhikategooriaid (teadmised ja oskused), mida omandatakse ja rakendatakse peamiselt eri kultuurivaldkondades ja -protsessides.

Tootvatel looverialadel, milles loometöö tulemus on konkreetne ese, on õppekavades ettevõtluspädevusi oluliselt rohkem. Selle üks põhjuseid on ilmselt asjaolu, et esemelisus on tunnetuslikult selgemini seotud majanduse paradigmaga, samas (või eelnevast tulenevalt) on neil erialadel ka varem ettevõtlust õpetatud. Tugevalt on esindatud ressursside planeerimisega seotud ja strateegilised oskused, vähem mainitakse õpiväljundites enese ja teiste juhtimisega seotud ning suhtlemisoskusi. Teadmistest omandatakse tootvatel looverialadel eelkõige deklaratiivseid teadmisi ning hoiakutest on olulisel kohal taas ettevaatavust toetavad hoiakud.

Tootvate looverialade programmijuhid töid ettevõtluspädevusi toetava mehhanismina oodatult esile spetsialiseerumissuuna mooduli ja ettevõtlusega seotud spetsiifilised erialaained (nt tootekujundus). Leiti ka, et ettevõtlust peakski õpetama eelkõige vaid ettevõtlusainetes. Samuti rõhutasid tootvate looverialade programmijuhid lõputööde rolli ettevõtluspädevuste arendamisel. Kuna lõputööna valmib taies, on mõistetav, et lõputöö ja ettevõtluspädevuste vahel nähakse selget seost.

Lõputöö praktilise osa refleksioonis on soovitatav hinnakujundusest, kalkulatsioonist ja sihtgruppidest rääkida. (TO)

Hariduslike looverialade õppekavades on ettevõtluspädevustest oodatult enim esindatud õpioskused. Olulisel kohal on ka turundusega seotud osaoskused, mis keskenduvad eelkõige inimeste sütitamisele ja visiooni vahendamisele. Samuti õpitakse suurel määral strateegilisi osaoskusi, ennekõike eesmärgistamist ja planeerimist. Võimaluste kasutamise oskus väljendub näiteks võimekuses hinnata panustamisvõimalusi ja luua uusi (õpi)keskkondi. Õppekavades sõnastatud teadmised on seotud enesemõistmise ja mentaalsete mudelitega, kuid seda pigem kaudselt – palju tegeletakse inimeseks olemise mõtestamisega.

Hariduslike looverialade programmijuhid rõhutavad praktika tähtsust ning nimetavad konkreetseid aineid, mis toetavad ettevõtluspädevusi kõige enam. Pedagoogilise praktika kaudu arendatakse läbirääkimis- ja planeerimisoskusi, samuti suhtlemisoskusi.

Kogukonnatöö mooduli ained, erinevate praktikate, projektide ning loov-praktilise lõputöö raames. Etenduskunstide praktikum. Samuti toetavad ettevõtlikkust nt põhipilli ja ansambliained. (HA)

Õppekavade programmijuhid leidsid valdavalt, et ettevõtluspädevusi toetavad kõige rohkem praktika, lõputööd ja tudengiprojektid. Arvati, et just need arendavad enim ettevõtlike hoiakute kujundamist, meeskonnatööd ning teoreetiliste teadmiste sidumist praktiliste kogemustega.

Programmijuhtide hinnangud ettevõtlusõppe juurutamise kohta

Programmijuhtide hinnangud totaalse ettevõtlusõppe juurutamise vajalikkuse kohta peegeldavad suuresti nende varasemat kogemust kõnesoleva teemaga ja sellest tulenevaid isiklike hoiakuid. Need, kellel kogemus puudus, leidsid, et ettevõtlusõppe juurutamise vajalikkuse põhjendused jäid ebaselgeks. Varasema ettevõtluskogemusega programmijuhtide meelest olid ettevõtlusõppe vajalikkuse selgitused samas piisavad ning aduti selgemalt ühiskondlikku huvi.

Programmijuhtide hinnangutest ilmneb, et juhtkond ei arvestanud töötajate kogemustega piisavalt ega loonud ühist pinnast sujuvaks koostööks. Programmijuhid nimetasid puudustena kiirustamist ja ajanappust nii muudatustega kohanemisel kui ka õppekavades vajalike paranduste tegemisel. Kiirustamine külvab segadust ka nendes programmides, kus ettevõtlust õpetati juba varem, sest ühtsustatud süsteem ei arvestanud programmijuhtide meelest piisavalt õppekavade iseärasustega.

/.../ ajakava oli väga närviline /.../ praktikate jagunemine üldainete ja erialaainete moodulite vahel tekitas pikalt segadusi ning mõned muudatused tuli sisse viia kiirustades ja sisuliselt programminõukoguga konsulteerida erialaainete üle, millest ettevõtluspraktikale ruumi tegemiseks loobuda/mida kahandada, polnud aega. (TO)

Wallace'i kaasamise mudeli (School of Translational Health Science ..., 2013) kontekstis võib kaasamist ettevõtlusõppe juurutamisel akadeemias pidada eelkõige informeerivaks. Programmijuhid osutasid, et nende rolli ega neile pandud ootusi ei selgitatud piisavalt ning nad ei saanud ettevõtlusõppe juurutamise soovitud määral sisuliselt panustada. Suure vajakajäämisena nimetati ka asjaolu, et üldise kiirustamise tõttu ei tekkinud võimalust arutada teemasid programminõukogudega, kelle kaasamist peeti oluliseks.

Osakonna- ja programmijuhid tulid mängu siis, kui oli vaja valmistehtut õppekavadesse suruda. Võeti tööle inimesed (ettevõtluskonsultant) asja arendama, kes said endale kaela kõik küsimused, mida juhtkond ignoreerinud oli. (AR)

Programmijuhtide hinnangud totaalse ettevõtlusõppe juurutamise protsessile tervikuna olid kriitilised ka juhul, kui teemat ennast peeti oluliseks. Hoiak ettevõtlusõppe suhtes oli positiivne, kuid aduti tehnilisi raskusi õppekavamuudatuste tegemisel. Samuti tajuti välist survet, mis tekitas skeptilise hoiaku. Selline tunne valdas eriti neid töötajaid, kes polnud varem ettevõtluse teemaga kokku puutunud. Programmijuhid ei tajunud enda vastutust ning võtsid pigem äraootava hoiaku – muudatused võeti teadmiseks, ent enda rolli nendega ei seostatud. Alltekstina võib puhuti välja lugeda teatavat lootust, et ehk uuendused „lähevad ise üle“. Informeerimist vertikaalses struktuuris ülalt alla, st vähest kaasamist protsessi algfaasis, võib pidada juhtkonna veaks muudatuste juhtimisel. Võib eeldada, et ettevõtlusõppe juhtimisel tehtud vead mõjutavad üldiseid hoiakuid ettevõtlusõppe suhtes ka edaspidi.

Programmijuhtide hoiakud ettevõtluse suhtes

Hoolimata sellest, et ettevõtluspädevusega seotud iseloomuomadused – loovus, kujutlusvõime, paindlikkus, innovaatus, sihikindlus, pühendumine jne – ei lähe olemuslikult vastuollu looverialade üldise paradigma ega Viljandi kultuuriakadeemia väärtusega, võib ettevõtluse ja kunsti vahel näha teatud vastandumist. Kuigi programmijuhid on üldiselt nõus, et ettevõtluse õpetamine on olemuslikult vajalik (vaieldes, kui üldse, pigem selle vormi üle), tuntakse teatavat ohtu äristumises. Teistest teravamalt eristusid siin artistlike erialade programmijuhid.

Loomeliidud on põhimõtteliselt loomingu kaubastamise vastu /.../ Minu meelest on ettevõtlusõppega alustatud vales otsast, püüdes suruda ettevõtlusmalle loomeinimestele peale, tegelikult kontakti ja dialoogi astumata. (AR)

Esineb ka suhtumist, kus suuri kunstilisi ambitsioone ei vastandata majandusloogikale ning pigem nähakse sellises suhtumises ohtu terviklikule ja praktilisele ettevõtlusõppele, samuti hilisemale toimetulekule tööelus. Probleemina mainitakse olukorda, kus kunstnik, kes püüab ennast majandusest distantseerida, tegeleb samal ajal vastutustundetult haltuuraga. Veelgi enam – vastandutakse tugevalt kunsti elitaristlikule ideoloogiale.

Kultuuriakadeemias valitsev kvaasiintellektuaalne põlgus või relativism praktiliste ja majanduslike küsimuste osas – nii üliõpilaste kui õppejõudude seas. (TO)

Tajutav on soov otsida tasakaalu kahe äärmuse vahel, mistõttu nähakse vajadust tegeleda ettevõtlusõppes ka filosoofilisemate küsimustega. Programmijuhid peavad oluliseks ettevõtluse teemat enam ja sügavamalt mõtestada ning otsida ettevõtlusõppes kunsti ja turu tasakaalu, et need kaks ei läheks vastuollu, vaid toetaks kultuuriala professionaalset identiteeti.

Kas kaasaegne kunst saab olla massidele? Kui ei, siis miks? Kas kunstnik peab alati olema mittemõistetud, et olla „tõeline“? Kas „massu“ saab müüa? (AR)

Programmijuhtide antud vastustest ilmneb vajadus käsitleda ka majandus- eetika teemasid, et saada justkui kinnitust looverialade elitaarsele väärtusele (ilmselt ka majanduslikust aspektist). Oluline on õpetada tudengitele oma eriala kontekstis kultuurituru loogikat, tegeleda taas teatava elitarismiga, muu hulgas õiglase kaubanduse küsimustega.

Hiina vidinatest toodete kokkukruvimine vs professionaalse käsitöö au- hoidmine. Väärkuse säilitamine rikastumise soovi kõrval. (TO)

Lackéus, kelle mudeli oleme võtnud artikli aluseks, näeb ettevõtluspädevusi ettevõtlike hoiakute, teadmiste ja oskuste kompleksse süsteemina, millest vaid marginaalne osa keskendub nn kõvadele majandusküsimustele. Veelgi enam, toodud ettevõtluse definitsioonides esineb hoiakuline ja väärtustele orienteeritud vaade. Siiski tajuvad programmijuhid ettevõtluspädevusi pigem kitsamalt nn kõvade majandusteadmiste ja oskustena ning vähem nn pehmete ettevõtlike hoiakute, motiveerituse ja teotahtega seotuna. Tekib paradoksaalne olukord, kus hoiakutes ettevõtlusõppe suhtes väljendatakse kriitilist soovi filosoofilisema ja väärtuspõhisema ettevõtlusõppe järele, tõlgendades ise samas ettevõtluse olemust eelkõige majandusteadmiste kontekstis. Nii näevad programmijuhid oma õppekavas oluliste ettevõtluspädevustena teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis seostuvad ennekõike just majandusküsimustega. Laiemat vaadet ettevõtluspädevustele propageerivad rohkem eeskätt isikliku ettevõtluskogemusega programmijuhid.

Õppekavade puhul võib eristada kolme olulist tahku. Esiteks, ootustes ettevõtlusõppele on ülekaalus nn kõvad majandusteadmised: maksundus, raamatupidamine, õiguslik raamistik, ettevõtte loomine ja käitamine, ressurside hindamine, tootearendus, turundus. Teise kategooria moodustavad

spetsiifiliselt mikroettevõtlusega seotud teadmised ja oskused. Kolmanda kateooriana nähakse vajadust nn pehmemate oskuste järele, nagu aja planeerimine, meeskonnatöö, enesejuhtimine, eesmärgistamine ja eesmärgi täitmine. Ettevõtluses vilunud programmijuhid rõhutavad ka vajadust õpetada ettevõtlikkust kui hoiakut, üks programmijuht kasutab sellest kõnelemisel sõna *kättevõtlikkus*.

Ettevõtlusõppe probleemid ja arendusvajadused programmijuhtide hinnangul

Programmijuhtide ettepanekud ettevõtlusõppe arendamiseks peegeldavad nii eelkirjeldatud hoiakuid, erialaga seotud ideoloogiat kui ka kogemusi, samuti eespool kirjeldatud looverialade rühmade professionaalse identiteedi ja kultuurilise keskmega põimitud väärtusi ja hoiakuid. Ettepanekute põhjal võib eristada nelja kategooriat.

1. Korralduslikud muudatused, millega soovitakse vähendada ettevõtlusainete mahtu ja lihtsustada sisu, et kultuurieriala inimeste jaoks oleks ettevõtluse teema lihtsamini hoomatav. Kriitikana tuuakse välja, et praegu on ainete maht küll suur ning neile panustatav aeg märkimisväärne, ent tudengid ei oska omandatud pädevusi rakendada, sest teema käib neile üle jõu.
2. Ainete tehniline korraldus, mis on problemaatiline ning vajab arendamist. Väljapääsu nähakse eelkõige paremas institutsionaalses ning majandus-teaduskonna ja kultuuriakadeemia sujuvamas koostöös.
3. Metoodilised muudatused, millega soovitatakse muuta ettevõtlusõppe senisest oluliselt praktilisemaks ja elulähedasemaks ning pakutakse selleks näiteks projektõpet. Samuti nähakse vajadust ettevõtlusõppe suurema lõimituse järele, mis avaldub nii eriala sees eri ainete integreerimises kui ka erialadeülese koostöös. Eriala sees soovitatakse näiteks ellu viia projekte, mis suurendavad ettevõtluspädevusi, kuid mis oleksid väiksema mahuga ja konkreetse aineülesandega ning mis läbiksid eri aineid nii, et tudengid saaksid pikema aja (mitte ainult ühe semestri) vältel põhjalikumalt ja läbimõeldumalt konkreetse projektiga tegeleda. Suuremat vajadust erialadeülese ühistegevuse järele tunnevad eelkõige artistlike looverialade projektijuhid, kes näevad oma eriala tudengite jaoks enim kasu koostööst kultuurikorralduse eriala tudengitega.
4. Muutused filosoofias, tingituna vajadusest ettevõtlusõppe sügavama mõtestamise järele. Muu hulgas peetakse oluliseks kunsti ja turu suhete lahkamist ning filosoofilist (aga ka metoodilist) lähtumist eriala identiteedist. Samuti tuntakse vajadust tegeleda märksa rohkem ettevõtluseetika teemaga, nt

õiglase kaubanduse, ettevõtja vastutuse ja ausa ettevõtja ideoloogia küsimustega. Lisaks nähakse ettevõtlusõppes vajadust rääkida kultuurituru korrastamisest (kunstialadel musta turu väidetavalt suure osakaalu ning turu solkimise vähendamiseks).

Eelnevast kategoriseeringust jäävad välja kaks vastandlikku ettepanekut. Esiteks, ettepanek lõpetada ettevõtlusõpe sellisel kujul üldse, sest see ei toeta kunsti, mille funktsioon ei ole kasumit teenida, ning mõjub pigem vägivaldsena. Teiseks, ettepanek kujundada kultuuriakadeemia töötajaskonna ettevõtlikke hoiakuid, et vähendada elitaristlikku ja majanduspõlglikku kultuuri.

Arutelu ja järeldused

Uurimistöö ajendiks oli kolm peamist tegurit: vajadus ettevõtlusõppe järele ühiskonna laiemas muutuste kontekstis, kohustusliku ettevõtlusõppe jõudmine kõrgharidusmaastikule ning kultuuriakadeemia kui ettevõtlusõppe rakendamise eestvedaja vastutusrikas roll ja panus. Vähetähtis ei ole ka unikaalne võimalus kirjeldada olulist uuendust õppeprotsessis, milles autorid said vahetult osaleda. Ka Lackéus (2013a) on juhtinud tähelepanu trendile, kus ettevõtlusõppega seotud teadusuuringutes kasutavad teadlased mugavusel põhinevat uurimisstrateegiat ehk uurivad iseenda tööga seotud keskkonda.

Uurimuse rahvusvaheliseks taustaks on kõrgkoolide ettevõtlusõppe roll globaalse ja regionaalse majanduskliima arendamisel (Dejardin, 2000; Fayolle *et al.*, 2006; Iacobucci & Micozzi, 2012; Keerbergh, 2016; Kuratko, 2005; Lackéus, 2013a; Laukkanen, 2000; Raagmaa, 2016; Waakee & van der Sijde, 2002). Viimaste aastakümnete arutelud ettevõtlusõppe integreerimisest looverialadega on hoogustunud seoses loomeettevõtluse arenguga (Damasio & Bicacro, 2017). Eesti loomeettevõtluse kontekstis on *triple helix*-kontseptsioonil põhinevat käsitlust (Martin & Etzkowitz, 2000) uuritud kultuuriakadeemia näitel (Paes *et al.*, 2014), mis lõi soodsa pinnase ettevõtluspädevuste analüüsimiseks jätku-uuringuga.

Uurimusega soovisime välja selgitada, kuidas on integreeritud ettevõtluspädevused looverialade õppekavades (esimene uurimisküsimus), kuidas kajastub õppekavades ettevõtlust toetav kultuur ning millistes konkreetsetes õppevormides see eelkõige väljendub. Õppeasutuse spetsiifika tõttu võis eeldada, et õppekavade ülesehituses domineerivad kultuurilised pädevused ja hoiakud, mistõttu tekkis vajadus uurida, millised on looverialade töötajate hoiakud ettevõtlusõppe rakendamisel (teine uurimisküsimus). Muutused avasid uusi võimalusi ning samas tõid esile ootamatuid takistusi. Sel põhjusel soovisime teada, millised on looverialade ettevõtlusõppe rakendamise peamised probleemid ja arendusvajadused (kolmas uurimisküsimus).

Uurimistöö tegid keeruliseks ettevõtluspädevuste raamistiku ja hindamis-meetodite paljusus ning ettevõtlusõppega seotud mõjutegurid, nagu loomevaldkonna ja akadeemilise keskkonna eriomadused (vt ka Abreu & Grinevich, 2014) ning vastuolud klassikalise ettevõtluse ja loomemajanduse spetsiifikas. Senised uuringud on enamasti keskendunud ettevõtluspädevuste omandamisele õppija vaatepunktist (Smith & Morse, 2005), oluliselt vähem on vaadeldud ettevõtlusõpet kogu õppekava kontekstis. Kuna Eestis on õppetöös kasutatavate ettevõtluspädevuste mudelite väljatöötamine ja rakendamine alles algfaasis (Lilleväli & Täks, 2017), valisime õppekavade analüüsimiseks Lackéuse (2013a) ettevõtluspädevuste mudeli, mis võimaldab välja selgitada erialaüleseid ettevõtlusega seotud teadmisi, oskusi ja hoiakuid.

Esimese uurimisküsimuse vastused selgusid Lackéuse pädevuste mudelit rakendades ja programmijuhte küsitledes. Ühe olulisima tulemusena ilmnis, et looverialade õppekeskkonnas on juba olemuslikult olemas mõningaid ettevõtlusele tunnuslikke pädevusi ja õppetöövorme, samuti on need sisaldunud erialamoodulite õpiväljundites, sõltumata ettevõtlusõppe ainete kohustuslikkusest. Kultuuriakadeemia kui spetsiifiline ja multidistsiplinaarne looverialade õppekeskkond eeldab juba isenesest ettevõtluspädevusi (nt ideede ja plaanide interpreteerimine, esitlusoskused ja tootmine) ja hoiakuid, mis soosivad loomingulist aktiivsust. Eeltoodu põhjal võib järeldada, et totaalse ettevõtlusõppe juurutamisel ei ole arvestatud sellega, et ettevõtluspädevused on märksa laiemad kui tootmine ja raamatupidamine (industrialühiskonna nähtused) ning iga eriala spetsiifilised pädevused ja ettevõtluspädevused kattuvad vähemalt mingis osas. Igas valdkonnas on need aga ettevõtluse kontekstis erinevad. Seega tuleks ettevõtlust õpetades keskenduda enam neile pädevustele, mida eriala veel ei sisalda, ning kasutada oskuslikult ära olemasolevaid (nt näitlejate võime veenvalt esitleda, mis on turunduse ja juhtimise osaoskused). See viis meid järgmise järelduseni: ettevõtlusõpet ei saa seostada vaid konkreetsete majandusainetega, eriala spetsiifikat arvestades tuleb ettevõtlusõppe diskursusele anda looverialade kontekstis laiem tähendus. Seda kinnitab ka Lackéuse (2013a) mudel, millesse on samuti sisse kodeeritud ettevõtluspädevuste avarama ja julgema interpreteerimise võimalus.

Küsitluse ühe tulemusena selgus, et ettevõtlust seostatakse ka loomingulise ettevõtlikkusega, mis aitab iseseisvalt rajada karjääri ja leida tööturul oma nišši. Õppetöö praktilisemast küljest rääkides viidati kooli ettevõtlikule kultuurile, eriti ülekoolliste ürituste ja projektide puhul. Analoogselt nimetatud erialaüleste ettevõtmistega soovitasid programmijuhid muuta ettevõtlusõpet praktilisemaks ning elulähedasemaks.

Pidevalt muutuv as ühiskonnas on paindlikkus ja eneseusk iseäranis olulised. Ettevõtlusõpe aitab kaasa mõneti juba taanduva, ent siiski veel visalt püsiva

kunsti ja majanduse vastanduse kadumisele. See vastandus võib oskusliku ettevõtlusõppe käigus muutuda uusi võimalusi loovaks fenomeniks. Majanduse ja kunsti võimalikus sünergias võib tekkida nn kolmas tee, kus kõrgkool pakub kunstivaldkonna spetsialistidele ja teadlastele peale erialase ettevalmistuse ka võimalust planeerida oma karjääri avatumalt ning soovi korral tegutseda ettevõtjana.

Ühe teoreetilise alusena oleme töös lähtunud innovatsiooni leviku käsitlusest, seetõttu analüüsisime ettevõtlusõppe juurutamist looverialadel kui innovatsiooni (vt Tidd *et al.*, 2011). Vastuseks teisele ja kolmandale uurimisküsimusele selgus, et ettevõtlusõppe juurutamisel ei ole arvestatud looverialade loomulikku vastuseisu sellele ja innovatsiooni levitamise spetsiifikat. Totaalse ettevõtlusõppe juurutamine sarnaneb üldise muutuste kultuuriga, mis eeldab kompleksseid ja läbimõeldud tegevusi (School of Translational Health Science ..., 2013). Töötades välja ettevõtlusõppe süsteemi, kus arvestatakse innovatsiooni ja kaasamist, on oluline luua ettevõtlusõppe läbiviijate ja eri ainete õppejõudude jaoks ühtne taustsüsteem, mis hõlmaks teadmisi ja oskusi, ent eelkõige hoiakuid. Samuti vajab programmijuht totaalse ettevõtlusõppe rakendamisel selgemat rollijaotust ja professionaalset tuge. Kuna praegusel juhul ei kasutatud muudatuste kommunikatsiooni strateegiaid, jäid uuenduse vajalikkus ja eesmärgid programmijuhtidele ebaselgeks. Samuti ei teadvustatud organisatsiooni vertikaalsete ja horisontaalsete struktuuride tegelikku valmisolekut ning võimekust ega suudetud seetõttu kaasata kõiki osalisi ja piisavalt ette valmistada paindlikumaid õppekorralduslikke samme. Lisaks jäi ettevõtlusõppe rakendamiseks vajalik periood liiga napiks. Wallace'i kaasamise mudeli järgi (School of Translational Health Science ..., 2013) rakendati ettevõtlusõppe juurutamisel akadeemias pigem informeerivat kaasamist. Selle tagajärjel suhtusid kõik ettevõtlusõppe juurutamisega seotud programmijuhid protsessi algusetappi väga kriitiliselt.

Kuna ootused ja hoiakud ettevõtlusõppe rakendamise suhtes olid erialati liialt erinevad, puudus sellega alustamiseks ühtne valmisolek. Siin avalduv lisategur on tegelikult palju sügavam ja filosoofilisem. Hoolimata sellest, et loomemajanduse diskursus pole enam ammu tundmatu ning selles vallas on Viljandis teatavasti tehtud ka piirkondlikke edusamme (pärimusmuusikafestival jmt), selgus, et ettevõtlust arendavaid hoiakuid pärsivad ka loomeinimeste muutumatuna püsivad ning turufundamentalismile vastanduvad hoiakud. Eriti teravalt ilmnesisid need artistlike erialade programmijuhtide vastustes. Ettevõtlusõppe positiivsemaid hoiakuid esindasid programmijuhid, kellel oli varasemaid ettevõtlusõppe kogemusi, ning tootvate erialade esindajad.

Eelnimetatud tulemustele toetudes soovime praegustel ja tulevastel ettevõtlusõppe rakendajatel järgida järgmisi printsiipe. Ettevõtlusõppe alustamisel

ja arendamisel tuleks arvestada õppeasutuse spetsiifikat ning oskuslikult kasutada kaasamismudelit ja strateegilist kommunikatsiooni. Enne kohustusliku ettevõtlusõppe rakendamist peaks välja selgitama erialade spetsiifikast tulenevad ettevõtluspädevused, mida juba praegu õppetöös arendatakse, ning koostama selle põhjal integreerituma ja terviklikuma ettevõtlusõppe mudeli, millest vaid üks osa oleks kohustuslik baaskursus.

Tuginedes uurimistulemustele, on loomemajanduse ettevõtluspädevuste edasisel uurimisel võimalik keskenduda kahele uurimissuunale. Ettevõtlusõppe tulemuslikkuse kirjeldamisel võib analüüsida kultuuriakadeemia vilistlaste tegutsemist ettevõtjana ning hinnata sel viisil ettevõtlusõppe tulemuslikkust. Teise valdkonnana tuleb tähelepanu pöörata tudengite pädevuste mõõtmisele ja muutumisele õppe käigus. Kuigi üliõpilaste pädevusi on siiani eri uuringutes uuritud rohkem kui õppejõudude omi, väärib see teema käsitlemist eelkõige loomemajanduse kontekstis.

Uurimuse piirangutena tulemuste üldistamisel võib nimetada järgmisi aspekte. Esiteks, ettevõtlusõppe rakendamist kultuuriakadeemia looverialadel uuriti vaid õppekavade analüüsi ja programmijuhtide hinnangute põhjal, kaasamata jäid üliõpilaste, ettevõtlusmentorite ja juhtkonna seisukohad. Seetõttu ei saa ettevõtlusõppe rakendamise tulemusi laiendada õppeasutusele tervikuna. Teiseks selgus, et veebiküsitlusele olid enam motiveeritud vastama need, kel olid kindlamad seisukohad ettevõtluse rakendamise suhtes (ka negatiivsed). Passiivsemad vastajad piirdusid pigem formaalsete vastustega. Fookusrühma intervjuud oleks võinud siin anda mitmekülgsemaid tulemusi.

Kasutatud kirjandus

- Abreu, M., & Grinevich, V. (2014). Academic entrepreneurship in the creative arts. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 32(3), 451–470. <https://doi.org/10.1068/c11144r>
- Araya, D. (2010). Cultural democracy: Universities in the creative economy. *Policy Futures in Education*, 8(2), 217–231. <https://doi.org/10.2304/pfie.2010.8.2.217>
- Bacigalupo, M., Kampylis, P., Punie, Y., & van den Brande, G. (2016). *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework*. Retrieved from <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101581/lfna27939enn.pdf>.
- Bell, D., & Jayne, M. (2010). The creative countryside: Policy and practice in the UK rural cultural economy. *Journal of Rural Studies*, 26(3), 209–218. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2010.01.001>
- Björkegren, D. (1996). *The culture business: Management strategies for the arts-related business*. London: Routledge.
- Bontje, M., & Musterd, S. (2009). Creative industries, creative class and competitiveness: Expert opinions critically appraised. *Geoforum*, 40(5), 843–852. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2009.07.001>

- Carey, C., & Naudin, A. (2006). Enterprise curriculum for creative industries students: An exploration of current attitudes and issues. *Education + Training*, 48(7), 518–531. <https://doi.org/10.1108/00400910610705908>
- Chapain, C., & Comunian, R. (2009). Enabling and inhibiting the creative economy: The role of the local and regional dimensions in England. *Regional Studies*, 44(6), 717–734. <https://doi.org/10.1080/00343400903107728>
- Damasio, M. J., & Bicacro, J. (2017). Entrepreneurship education for film and media arts: How can we teach entrepreneurship to students in the creative disciplines? *Industry and Higher Education*, 31(4), 253–266. <https://doi.org/10.1177/0950422217713110>
- Davey, T., Hannon, P., & Penaluna, A. (2016). Entrepreneurship education and the role of universities in entrepreneurship: Introduction to the special issue. *Industry and Higher Education*, 30(3), 171–182. <https://doi.org/10.1177/0950422216656699>
- De Clercq, D., & Voronov, M. (2010). The role of domination in newcomers' legitimation as entrepreneurs. *Organization*, 16(6), 799–827. <https://doi.org/10.1177/1350508409337580>
- Dejardin, M. (2000). *Entrepreneurship and economic growth: An obvious conjunction?* Namur: University of Namur. Retrieved from <http://econwpa.repec.org/eps/dev/papers/0110/0110010.pdf>.
- Drake, G. (2003). This place gives me space: Place and creativity in the creative industries. *Geoforum*, 34(4), 511–524. [https://doi.org/10.1016/S0016-7185\(03\)00029-0](https://doi.org/10.1016/S0016-7185(03)00029-0)
- Drakopoulou Dodd, S., & Hynes, B. C. (2012). The impact of regional entrepreneurial contexts upon enterprise education. *Entrepreneurship & Regional Development*, 24(9–10), 741–766. <https://doi.org/10.1080/08985626.2011.566376>
- Etzkowitz, H. (2002). Incubation of incubators: Innovation as a triple helix of university-industry-government networks. *Science and Public Policy*, 29(2), 115–128. <https://doi.org/10.3152/147154302781781056>
- European Commission (2014). *Entrepreneurship education: A guide for educators. Enterprise and industry*. Retrieved from <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/7465>.
- Fayolle, A., Gailly, B., & Lassas-Clerc, N. (2006). Assessing the impact of entrepreneurship education programmes: A new methodology. *Journal of European Industrial Training*, 30(9), 701–720. <https://doi.org/10.1108/03090590610715022>
- Fisher, J. L., & Koch, J. V. (2008). *Born, not made: The entrepreneurial personality*. London: Praeger.
- Frenette, A. (2017). Arts graduates in a changing economy. *American Behavioral Scientist*, 61(12), 1455–1462. <https://doi.org/10.1177/0002764217747695>
- Gartner, W. B., & Vesper, K. H. (1994). Experiments in entrepreneurship education: Successes and failures. Executive forum. *Journal of Business Venturing*, 9(3), 179–187. [https://doi.org/10.1016/0883-9026\(94\)90028-0](https://doi.org/10.1016/0883-9026(94)90028-0)
- Gibb, A. A. (2002). In pursuit of a new “enterprise” and “entrepreneurship” paradigm for learning: Creative destruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge. *International Journal of Management Reviews*, 4(3), 233–269. <https://doi.org/10.1111/1468-2370.00086>
- Hunt, J. M. (1998). *Toward the development of a competency model of family firm leadership*. Paper presented to the 12th Annual National Conference. United

- States Association for Small Business and Entrepreneurship, Clearwater, USA, 15–18 January 1998.
- Hyclak, T., & Barakat, S. (2010). Entrepreneurship education in an entrepreneurial community. *Industry and Higher Education*, 24(6), 475–486.
<https://doi.org/10.5367/ihe.2010.0018>
- Iacobucci, D., & Micozzi, A. (2012). Entrepreneurship education in Italian universities: Trend, situation and opportunities. *Education + Training*, 54(8/9), 673–696.
<https://doi.org/10.1108/00400911211274828>
- INTELI (2011). *Creative-based strategies in small and medium-sized cities: Guidelines for local authorities*. Retrieved from
http://urbact.eu/sites/default/files/import/Projects/Creative_Clusters/documents_media/URBACTCreativeClusters_TAP_INTELI_Final_01.pdf.
- Karmokar, S. (2016). Creative entrepreneurship: Integrating entrepreneurial method and experience of learning by doing. *Journal of Creativity and Business Innovation*, 2, 80–88.
- Keerberg, A. (2016). Regionaalsete kõrgkoolide roll kohalikus arengus. *Riigikogu Toimetised*, 33, 148–161.
- Kuratko, D. F. (2005). The emergence of entrepreneurship education: Development, trends, and challenges. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 29(5), 577–597.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2005.00099.x>
- Lackéus, M. (2013a). *Developing entrepreneurial competencies: An action-based approach and classification in education*. Gothenburg: Chalmers University of Technology.
- Lackéus, M. (2013b). *Links between emotions and learning outcomes in entrepreneurial education*. Paper presented at 22nd Nordic Academy of Management Conference, Reykjavik, Iceland, 21–23 August 2013.
- Laukkanen, M. (2000). Exploring alternative approaches in high-level entrepreneurship education: Creating micro-mechanisms for endogenous regional growth. *Entrepreneurship and Regional Development*, 12(1), 25–47.
<https://doi.org/10.1080/089856200283072>
- Lauristin, M., & Vihalemm, P. (2017). Eesti tee stagnaajast tänapäeva: sotsiaalteaduslik vaade kolme aastakümne arengutele. P. Vihalemm, M. Lauristin, V. Kalmus, & T. Vihalemm (toim.), *Eesti ühiskond kiirenevas ajas. Uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002–2014 tulemused* (lk 60–88). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Lilleväli, U., & Täks, M. (2017). Competence models as a tool for conceptualizing the systematic process of entrepreneurship competence development. *Education Research International*, 2017. Retrieved from
<https://www.hindawi.com/journals/edri/2017/5160863/>.
- Man, T. W. Y., Lau, T., & Chan, K. F. (2002). The competitiveness of small and medium enterprises: A conceptualisation with focus on entrepreneurial competencies. *Journal of Business Venturing*, 17(2), 123–142.
[https://doi.org/10.1016/S0883-9026\(00\)00058-6](https://doi.org/10.1016/S0883-9026(00)00058-6)
- Martin, B. R., & Etzkowitz, H. (2000). The origin and evolution of the university species. *Journal for Science and Technology Studies*, 13(3–4), 9–34.
- McGuigan, J. (2014). The neoliberal self. *Culture Unbound*, 6, 223–240.
<https://doi.org/10.3384/cu.2000.1525.146223>

- McMullen, J. S., & Kier, A. S. (2017). You don't have to be an entrepreneur to be entrepreneurial: The unique role of imaginativeness in new venture ideation. *Business Horizons*, 60(4), 455–462. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2017.03.002>
- Mitchelmore, S., & Rowley, J. (2010). Entrepreneurial competencies: A literature review and development agenda. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 16(2), 92–111. <https://doi.org/10.1108/13552551011026995>
- Mittelstädt, A., & Cerri, F. (2008). *Fostering entrepreneurship for innovation*. OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 2008/05. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/227624785873>
- Nieuwenhuizen, C., & Niekerk, A. (2001). Entrepreneurship education for professionally qualified people. In R. H. Brockhaus, G. E. Hills, H. Klant, & H. P. Welsch (Eds.), *Entrepreneurship education: A global view* (pp. 256–275). Aldershot: Ashgate Publishing.
- Oakley, K. (2004). Not so cool Britannia: The role of the creative industries in economic development. *International Journal of Cultural Studies*, 7(1), 67–77. <https://doi.org/10.1177/1367877904040606>
- Paes, K., Raudsaar, M., Rõigas, A., & Barkalaja, A. (2014). „Total Entrepreneurship Education“ model for implementing entrepreneurial university concept: The case of Estonia in the field of creative industries. In L. Gómez Chova, A. López Martínez, & I. Candel Torres (Eds.), *ICERI2014 Proceedings* (pp. 3091–3099). Seville: IADIS Press.
- Phillips, F. (2018). The sad state of entrepreneurship in America: What educators can do about it. *Technological Forecasting & Social Change*, 129, 12–15. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2018.01.001>
- Pittaway, L., Rodriguez-Falcon, E., Aiyegbayo, O., & King, A. (2011). The role of entrepreneurship clubs and societies in entrepreneurial learning. *International Small Business Journal*, 29(1), 37–57. <https://doi.org/10.1177/0266242610369876>
- Pratt, A. C. (2010). Creative cities: Tensions within and between social, cultural and economic development: A critical reading of the UK experience. *City, Culture and Society*, 1(1), 13–20. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2010.04.001>
- Raagmaa, G. (2016). Kohalik kõrgkool kui parim regionaalpoliitika tööriist. *Riigikogu Toimetised*, 33, 162–172.
- Richards, G. (2011). Creativity and tourism. The state of the art. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1225–1253. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.07.008>
- Richardson, P., & Denton, D. K. (1996). Communication change. *Human Resource Management*, 35(2), 203–216. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-050X\(199622\)35:2<203::AID-HRM4>3.0.CO;2-1](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-050X(199622)35:2<203::AID-HRM4>3.0.CO;2-1)
- Robinson, P. B., & Sexton, E. A. (1994). The effect of education and experience on self-employment success. *Journal of Business Venturing*, 9(2), 141–156. [https://doi.org/10.1016/0883-9026\(94\)90006-X](https://doi.org/10.1016/0883-9026(94)90006-X)
- Rozentale, I. (2014). Creative industries during economic recession: The case of Riga. *Regional Studies, Regional Science*, 1(1), 329–335. <https://doi.org/10.1080/21681376.2014.981578>
- Rõigas, A., Mäger, M., Kährrik, A., & Männiste, T. (2016). Viljandi Kultuuriakadeemia regiooni edendajana. *Riigikogu Toimetised*, 34, 55–70.

- Sarasvathy, D. K., Simon, H. A., & Lave, L. (1998). Perceiving and managing business risks: Differences between entrepreneurs and bankers. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 33(2), 207–225.
[https://doi.org/10.1016/S0167-2681\(97\)00092-9](https://doi.org/10.1016/S0167-2681(97)00092-9)
- Sánchez, J. C. (2011). University training for entrepreneurial competencies: Its impact on intention of venture creation. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 7(2), 239–254. <https://doi.org/10.1007/s11365-010-0156-x>
- School of Translational Health Science and The Joanna Briggs Institute (2013). *A strategy for strengthening the translation of evidence into action across JBI Programs*. Retrieved from http://joannabriggs-webdev.org/assets/docs/about/ImplementationStrategy_Nov2013.pdf.
- Segal, G., Borgia, D., & Schoenfeld, J. (2005). The motivation to become an entrepreneur. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 11(1), 42–57. <https://doi.org/10.1108/13552550510580834>
- Smith, B., & Morse, E. (2005). *Entrepreneurial competencies: Literature review and best practices*. Small Business Policy Branch, Industry Canada, Ottawa.
- Souitaris, V., Zerbinati, S., & Al-Laham, A. (2007). Do entrepreneurship programmes raise entrepreneurial intention of science and engineering students? The effect of learning, inspiration and resources. *Journal of Business Venturing*, 22(4), 566–591. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2006.05.002>
- Tartu Ülikool (2014). *Tartu Ülikooli arengukava aastateks 2015–2020*. Külastatud aadressil https://www.ut.ee/sites/default/files/www_ut/ulikoolist/tartu_ulikooli_arengukava_aastateks_2015-2020_a2020_terviktekst_1.pdf.
- TÜ Viljandi kultuuriakadeemia (2016). *Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia arengukava aastateks 2016–2022*. Külastatud aadressil https://www.kultuur.ut.ee/sites/default/files/www_ut/vkaarengukava2017-2020.pdf.
- Taylor, D. W., & Thorpe, R. (2004). Entrepreneurial learning: A process of co-participation. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 11(2), 203–211. <https://doi.org/10.1108/14626000410537146>
- Tidd, J., Bessant, J., & Pavitt, K. (2011). *Managing innovation: Integrating technological, market and organizational change*. Nueva York: Wiley.
- Timmons, J. A. (1990). *New venture creation: Entrepreneurship in the 1990s*. Boston: Irwin.
- Timmons, J. A. (1994). *New venture creation: Entrepreneurship for the 21st century*. Chicago: Irwin.
- Varblane, U., & Mets, T. (2010). Entrepreneurship education in the higher education institutions (HEIs) of post-communist European countries. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 4(3), 204–219. <https://doi.org/10.1108/17506201011068219>
- Waakkee, I. A. M., & van der Sijde, P. (2002). Supporting entrepreneurs entering a global market. *New concepts for academic entrepreneurship. Proceedings of the USE-it! conference 2002, 25–26 April 2002, Bonn, Germany* (pp. 129–149).
- Waite, G., & Gibson, C. (2009). Creative small cities: Rethinking the creative economy in place. *Urban Studies*, 46(5–6), 1223–1246. <https://doi.org/10.1177/0042098009103862>

The implementation of creative specialties within the context of the model for entrepreneurial competencies

Tiiu Männiste¹, Andres Rõigas^a, Lii Araste^a, Marju Mäger^a

^a *Viljandi Culture Academy, University of Tartu*

Summary

Introduction

The discourse of entrepreneurial studies has reached the field of education and the obvious necessity of its implementation has also been proven by various strategies and studies. From the perspective of teaching creative specialties, it is of increasing importance for the economy across the world. It was in 2015 when the University of Tartu Viljandi Culture Academy began to apply obligatory entrepreneurial studies across all programs in the Estonian educational system. The experience of several years provides sufficient ground for analysis to learn to what extent the entrepreneurial competencies have merged with the courses for creative specializations. The article examines, based on qualitative content analysis, the learning outcomes relating to entrepreneurial competence and study formats that develop creative entrepreneurship in the applied higher education study programs of the University of Tartu Viljandi Culture Academy across the applied higher education curricula from the academic years 2015/2016 and 2016/2017. As a result of the analysis it was found that the curricula focused primarily on cultural competency due to the specific features of the school. The economy related knowledge directly connected to entrepreneurship is, as a series of outcomes, mostly established in entrepreneurial courses and in interdisciplinary projects that show features of an educational environment supporting entrepreneurial culture. Despite the fact that the ties between the outcomes of the creative courses and the courses developing entrepreneurship at the Academy are weak, and the culture supporting entrepreneurship has not yet been formed into an integrated whole embracing all aspects, it is possible to find competencies characteristic to entrepreneurship among the outcomes of the specialty modules of the curricula.

¹ University of Tartu Viljandi Culture Academy, Posti 1, 71004 Viljandi, Estonia; tiiu.manniste@ut.ee

Theoretical background

The introduction of total entrepreneurial studies at the Culture Academy is a challenge to administration, lecturers and researchers alike because of the lack of previous experience across creative specialties in the Estonian educational system. The research was further complicated by the multitude of assessment methods and frameworks for entrepreneurial competencies, and the influencing factors related to entrepreneurial studies, such as distinctive differences of creative fields and academic environment (Abreu & Grinevich, 2014), and the specifics of classical entrepreneurship and creative industries.

The studies so far have mostly focused on acquiring entrepreneurial competencies from the student's perspective (e.g. Smith & Morse, 2005). Significantly less research has been devoted to integrating entrepreneurial studies across each curriculum as a whole. Bacigalupo et al. (2016) have developed an EntreComp framework, the main aim of which is to create a unified comparative framework for entrepreneurship and entrepreneurial studies that would be utilised across the European Union. Although the research is primarily based on describing the main characteristics of the competencies, it is still targeted at those carrying out the learning process, i.e. lecturers, for both designing the entrepreneurial studies and for tying it to a variety of specialties. The approach of the Viljandi Culture Academy is based on action-based, or entrepreneurship-practice-oriented entrepreneurial studies where competencies have been assessed according to both qualitative and quantitative methods (Lackéus, 2013a, 2013b). The aim of the given studies is to find out how the action-based entrepreneurial studies may develop entrepreneurial competencies, combining both emotional experience and the outcome of entrepreneurial studies (Lackéus, 2013b). That is why the authors have used, in the context of their research, the model of entrepreneurial competencies by Lackéus (2013a) as the basis, and the development of complete entrepreneurial competencies for creative specialties have been analysed according to that model.

Methodology

The study attempted to find out how the entrepreneurial studies have been put into general practice, i.e. how much the entrepreneurial competencies have become integrated into the curricula of the creative specialties, how the entrepreneurial studies have become linked within and across the specialties and what attitudes have developed towards total entrepreneurial studies. Empirical data was gathered in two stages. In the first stage, the objectives and learning outcomes of seven curricula for applied higher education studies for

the academic years 2015/2016 and 2016/2017 were analysed with the method of qualitative content analysis, in search of an answer to the question which entrepreneurial competencies are reflected in the curricula of creative specialties for applied higher education studies. Encoding the data was carried out on the basis of the Lackéus (2013a) model for entrepreneurial competencies. The codes were categorised and results generalised on in the process of the analysis.

The second stage of the research involved a web-based questionnaire of open-ended questions carried out among program managers of different specialties at the Culture Academy. It was hoped that the questionnaire would enable identification of entrepreneurial competencies that were being developed in various study modules, courses and learning formats as well as the successes and failures of implementing entrepreneurial studies and the overall disposition of respondents and their attitude towards their entrepreneurial studies. The questions were based on the results obtained during stage one and on the theoretical framework; a separate section focused on the introduction of entrepreneurial studies in order to provide the research topic with some context. Eight out of nine program managers at the Culture Academy completed the questionnaire and qualitative content analysis was applied as the method for analysing the data.

Results and discussion

The answers to the first research question (How are entrepreneurial competencies integrated in the curricula of the creative specialties?) were obtained through the Lackéus model of competencies and by questioning the program managers. One of the most important results was that learning environment of creative specialties already has, by nature, competencies and learning formats characteristic to entrepreneurship, in addition, they have earlier been integrated in the learning outcomes of the specialty modules independent of the obligatory courses of the entrepreneurship studies. The Viljandi Culture Academy, as a specific and multidisciplinary learning environment of creative specialties expects, innately, entrepreneurial competencies (interpretation of ideas and plans, presentation skills and production) and creativity-driven active attitudes. The results of the questionnaire reflect the problems of, and obstacles to, administering entrepreneurial studies. Concerning the practical aspect of the studies, the program managers referred to the enterprising culture of the school, especially in relation to school-wide events and projects.

As a theoretical basis, the authors have proceeded from the concept of the spread of innovation. Therefore, the introduction of entrepreneurial studies

across creative specialties was analysed as innovation (Tidd et al., 2011). The responses to the second and third questions (What are the attitudes of the workers of creative specialties to implementing entrepreneurial studies? What are the major problems and development needs upon implementing entrepreneurial studies across creative specialties?) revealed that upon introducing entrepreneurial studies, the natural reluctance to it by creative specialties was not taken into account, neither the specifics of the spread of innovation. Introducing total entrepreneurial studies resembles general culture of changes that requires complex and well-planned activities (the School of Translational Health Science ..., 2013), such as strategic communication, clear and transparent roles and professional help, including all the people involved. Upon developing the system of entrepreneurial studies in the context of innovation and inclusion, it is important to create a unified background for those carrying out the entrepreneurial studies, and for the lecturers of different courses regarding the knowledge and skills, and most importantly concerning attitudes. In addition, the program manager also needs professional support while implementing the total entrepreneurial studies.

Further considerations

Based on the results of the present study, it is possible to focus on two directions while carrying out further research on the entrepreneurial competencies of creative industries. Describing the outcomes of the entrepreneurial studies, it is possible to view the graduates of the Culture Academy work as entrepreneurs and assess the success of the entrepreneurial studies this way. Another aspect concerns paying attention to measuring the competencies of the students, and their changes over the course of their studies. Although the competencies of students have been analysed in different studies more than those of the lecturers, this topic deserves to be discussed primarily in the context of creative industries.

Keywords: entrepreneurial studies, entrepreneurial competencies, creative specialties